

ŽIVOT

God. X.

Listopad 1929.

Br. V.

Himni — crkveno biserje

Car Dioklecijan g. 305. zahvalio se na kruni i povukao u svoju palaču pokraj Salone. U palači je sagradio maleni hram (današnju gradsku krtionicu) i mauzolej kao svoje zadnje počivalište (sada katedrala). Na ulazu tog mauzoleja nalaze se i sada dvije staroegiptiske slinge i kao da s visoka promatraju prolaznost vjekova i ljudi. No i čovjek, osobito naveče u sumračju oćuti pred tim spomenicima, kako je istinita stara riječ: *Veneranda est antiquitas!* Poštuj starinu! Pri tome nam se čini, kao da u starini doćićemo dio vječnosti. 1600 i više godina stoje ti spomenici na onom mjestu! Nijesu li ondašnji arhitekli bili svijesni, da će njihovo djelo prekositi vjekovima i zubu vremena?

I u pjesništvu ima nešto, što nas tako silno apućuje na vječnost. To su crkveni himni, taj najljepši izljev čovječje duše. Dioklecijanovoj se umjenosti divimo. No kršćanska nas pjesma osvaja, zamisi, diže, jer je ona dio naše vjere, odanosti i ljubavi prema najvećem biću, Bogu. Ako svugdje vrijedi *Veneranda est antiquitas*, to ovdje valja kazati: *Ter veneranda est antiquitas christiana!* Crkveni su himni divno pjesničko biserje, koje su kršćanski vjekovi nauzali u krunu svoje majke, Crkve. Nijedna vjera ili konfesija ne može da se podiće sličnim nakitom. Kršćanski su himni posebice katolička pojava.

A. Baumgartner D. I. piše: »Pape i kraljevi, kardinali i biskupi, najveći učenjaci i najuplivniji političari i diplomate, skromni redovnici i jednostavni učitelji pjevaju i skladaju himne. I ako je često teško označiti, tko je spjevao ovaj ili onaj himan, predaju nam ipak jamči, da je to plod i dio nabožne duševne zajednice, koja se u himnu oćituje. Odakle crkvenom pjesništvu ono bogatstvo i ona dubina, ona punina i srdaćnost, koja i bezbošee privlaći neodoljivom silom? Upravo iz raznovrsnosti i općenitosti vjerske nabožbe i sklada u umnom shvaćanju i duševnom životu« (*Geschichte der Weltliteratur IV, 135*).

Ovi reći žele svratiti pažnju na to crkveno biserje.

f. Postanak i razvitak crkvenih himna.

Velik je broj crkvenih himna. A. Daniel imade pet svezaka himna »Thesaurus hymnologicus« (Halle u. Leipzig 1841-56); G. M. Dreves i Cl. Biime izdali su do 60 svezaka himna u svom »Analecta hymnica« (Prag u. Leipzig 1888 dd.) To su pjesme određene za liturgiju, bilo sv. Misu bilo za brevir; a osobita su vrst crkvenog himna himni namijenjeni procesijama, sekvencije, tropi i antifone. Sekvencija (koje se pjevaju iza epistole) ima do 4.000, a toliko i himna za brevir (ali ih je Pijo X. ograničio na 148, a sekvencije na 5) Tropi poznajemo do 1200, ali ih je u liturgiji još vrlo malo. Dreves dijeli himne na 6 perioda: 1. starokršćansko doba, do svršetka V. vijeka; 2. doba Merovinga (500 - 750); 3. Karolinga i nešto poznije (750 - 900); 4. rani srednji vijek (10. i 11. stoljeće); 5. srednji vijek (12. i 13. stoljeće, 6. zadnji dio srednjeg vijeka (14. i 15. stoljeće). Dugo bi bilo, kada bismo htjeli nabrojiti sve himne svake od spomenutih perioda. Navedimo samo glavne, kako to nalazimo u izdanju prof. Dr. O. Hellinghausa »Lateinische Hymnen des christlichen Altertums u. Mittelalters« Ti su u prvoj periodi od sv. Ambrozija barem: Aeternae rerum, Splendor paterne, Aeterna Christi; od Prudence: Ales diei, Jam maesta quiesce; od Sedulija: A solis orta cardine, Salve sancta parens. U drugoj periodi od Gregora Velikoga: Lucis creator; od Fortunata: Vexilla regis, Pange lingua, Salve festa dies, Agnoscat omne saeculum, Quem terra pontus; od nepoznatog pjesnika: Ave maris stella. U trećoj periodi od Pavla dakona: Ut queant (u čast sv. Iv. Krst.), od Teodulfa Gloria laus, od Rabanusa Maura Festum nunc celebre, Veni creator, Christe sanctorum (u čast sv. Mihovila), Sanctorum meritis, od nepoznatih pjesnika Inviolata integra, Nocte surgentes, Ecce jam noctis, Media vita. U četvrtoj periodi: od Fulberta: Chorus novae Jerusalem; od Wipa: Victimae paschali; od Hermana Alma Redemptoris Mater i Salve Regina; od nepoznatog (u čast bl. Dj.): Verbum bonum. U petoj periodi: od Bernarda od Morlasa: Omni die; od Adama od sv. Viktora: Lux est orta; Ave Virgo singularis: Salve Mater Salvatoris; od sv. Tome Akv.: Lauda sion, Pange lingua, Sacris sollempniis, Verbum supernum, Adoro te; od Filipa de Greve: Cum sit omne caro faenum; Od Tome Celano: Dies irae; od nepoznatih pjesnika: Veni sancte Spiritus, Jesu, dulcis memoria, Ave verum corpus, Cur mundus militat. U šestoj periodi: Jacopone da Todi: Stabat mater; od Konrada von Haimburg: Salve mi angelice; od nepoznatih pjesnika: O esca viatorum, In Bellehem transeamus, Dormi Jesu, Jesu Deus amor meus; napokon Te Deum laudamus.

Kako su se himni pojavili?

Već se poganski retor Libanije ruga antiohijskim kršćanima. »Hesiod i Homer vas uče od vašeg djetinjstva o Zeusu i drugim bogovima. Vi hoćete da izobrazbom dođete do časti i epe priznajete kao sredstvo izobrazbe. No u najvažnijim pitanjima slušate druge

učitelje» (Or. 16, 47). Prvi su kršćani htjeli, da upoznada poganski znanost i umjetnost, kako je Mojsije poučen bio u egipatskoj i Danijel u kaldejskoj znanosti. Sv. Bazilije daje uputu »Mladićima, kako će se okoristiti poganskim spisima« u paraleli s Plutarhovim spisom »Kako treba da mladić čita pjesnike?« Iza milanskog edikta g. 313 javlja se mnogo kršćanskih pjesnika na istoku i zapadu, koji njeguje epiku i liriku. Dok na istoku kod pisaca tog doba prevladuje znanost, zapadnjaci se više ističu pjesništvom. Tako pjevaju na zapadu Juvencus i Ciprijan. Pjesnikinja Proba u Rimu g. 360. okuša svoju sreću u »Cento Vergilianus« prema Vergiliju. Papa Damaz pjeva krasne himne: pjevaju nepoznati epigramatičari, dva rimska pjesnika, Paulin iz Nole i t. d. Pri tome se dakako kršćanski pjesnici drže dotada prihvaćenih pjesničkih pravila. No u jednoj su vrsti pjesništva originalni, a to su-himni. Ova kršćanska lirika nema poganskih uzora. »Ona se rodila iz vjerne. Bogom i Isusom Kristom napunjene duše, koju su odjeci istočnog pjevanja psalama zanimali, i ona je u oduševljenim pjesmama pustila uzde svojim čuvstvima« (O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur III, 31).

Sv. Jeronim piše, da je na zapadu sv. Hilarije (315-367) otac himna te je dapače i spjevao čitavu knjigu himna (De viris ill. 100). Hilarije je bio biskup u Poitiersu, te u svojim raznevrstnim spisima pun dubokih misli. I akoga nazivlju zapadnim Atanazijem radi njegove bojovne naravi, ipak je pun nježnosti i uzvišenih čuvstava. I sam u jednom svom djelu hvali upliv pjevanja himna (In ps. 65, 4) i ako se tuži, da Gali nerado uče to pjevanje (Hieron. Comm. in Gal. 1. 2) Hilarije je za svog progona upoznao na istoku himne i važnost ove pučke pjesme i htio je prenijeti u Galiju. On nije uspio, jer stara predaja drži sv. Ambrozija ocem himna. Sudeći po trima himnima, što su se očuvali, Hilarijevi su himni bili teški za liturgiju te je možda i razlog, da pak nije zavodio njegove himne uopće (Cfr. Bardenhewer. l. c. 388). Drukčije je bilo u Milanu. Tu je bio biskupom sv. Ambrozije (333-397). Sv. Augustin pripovijeda o njemu, da je uveo u svojoj crkvi te je narod pjevao himne i psalme po običaju istočnjaka, ne populus maceris laedio contabesceret. Dakle su u hramu himne pjevali naizmjenice. Melodiju je uzeo iz grčko-sirskih crkvi (Confess. 9, 7, 15). I Paulin, životopisac Ambrozijev, priznaje, da je taj običaj pjevanja himna postojao i drugdje. U 7. vijeku su uopće nazivali sve crkvene pjesme, koje su spjevane bile po Ambrozijevu uzoru, »Ambrozijevim himnima«. Kritičari su vazda priznavali Ambrozijevim ova četiri himna: Deus creator omnium (To je večernja molitva), Aeterae rerum conditor (jutarnja molitva), Jam surgit hora tertia (za tercu. Tu je spjevana ukratko smrt Spasiteljeva i plodovi njezini). Intende qui regis Israel (Božićna pjesma o Isusevu upućenju, protiv arijanizma). Biraghi, Dreves i Steier pripisuju sv. Ambroziju još 14 himna. Mera da je svetac spjevao još više drugih himna. Kako je narod pjevao njegove himne? To opisuje Paulin: Bilo je g. 385. na Cyjetnici (6.

1. Postanak i razvitak crkvenih himna.

Velik je broj crkvenih himna. A. Daniel imade pet svezaka himna »Thesaurus hymnologicus« (Halle u. Leipzig 1841-56); G. M. Dreves i Cl. Biune izdali su do 60 svezaka himna u svom »Analecta hymnica« (Prag u. Leipzig 1888 dd.) To su pjesme određene za liturgiju, bilo sv. Misu bilo za brevir; a osobita su vrst crkvenog himna himni namijenjeni procesijama, sekvencije, tropi i antifone. Sekvencija (koje se pjevaju iza epistole) ima do 4.000, a toliko i himna za brevir (ali ih je Pijo X. ograničio na 148, a sekvencije na 5) Tropi poznajemo do 1200, ali ih je u liturgiji još vrlo malo. Dreves dijeli himne na 6 perioda: 1. starokršćansko doba, do svršetka V. vijeka; 2. doba Merovinga (500 - 750); 3. Karolinga i nešto poznije (750 - 900); 4. rani srednji vijek (10. i 11. stoljeće); 5. srednji vijek (12. i 13. stoljeće, 6. zadnji dio srednjeg vijeka (14. i 15. stoljeće). Dugo bi bilo, kada bismo htjeli nabrojiti sve himne svake od spomenutih perioda. Navedimo samo glavne, kako to nalazimo u izdanju prof. Dr. O. Hellinghousa »Lateinische Hymnen des christlichen Altertums u. Mittelalters« Ti su u prvoj periodu od sv. Ambrozija barem: *Acterne rerum, Splendor paterne, Acterna Christi*; od Prudencija: *Ales diei, Jam maesta quiesce*; od Sedulija: *A solis ortu cardine, Salve sancta parens*. U drugoj periodu od Grigora Velikoga: *Lucis creator*; od Fortunata: *Vexilla regis, Pange lingua, Salve festa dies, Agnoscat omne saeculum, Quem terra pontus*; od nepoznatog pjesnika: *Ave maris stella*. U trećoj periodu od Pavla dakona: *Ut queant (u čast sv. Iv. Krst.), od Teodulfa Gloria laus, od Rabanusa Maura Festum nunc celebre, Veni creator, Christe sanctorum (u čast sv. Mihovila), Sanctorum meritis, od nepoznatih pjesnika Inviolata integra, Nocte surgentes, Ecce jam noctis, Media vita*. U četvrtoj periodu: od Fulberta: *Chorus novae Jerusalem*; od Wipa: *Victimae paschali*; od Hermana Alma Redemptoris Mater i *Salve Regina*; od nepoznatog (u čast bl. Dj.): *Verbum bonum*. U petoj periodu: od Bernarda od Morlasa: *Omni die*; od Adama od sv. Viktora: *Lux est orta; Ave Virgo singularis; Salve Mater Salvatoris*; od sv. Tome Akv.: *Lauda sion, Pange lingua, Sacris sollemniis, Verbum supernum, Adoro te*; od Filipa de Greve: *Cum sit omne caro faenum*; Od Tome Celano: *Dies irae*; od nepoznatih pjesnika: *Veni sancte Spiritus, Jesu, dulcis memoria, Ave verum corpus, Cur mundus militat*. U šestoj periodu: *Jacopone da Todi: Stabat mater*; od Konrada von Haimburg: *Salve mi angelice*; od nepoznatih pjesnika: *O esca viatorum, In Betlehem transeamus, Dormi Jesu, Jesu Deus amor meus*; napokon *Te Deum laudamus*.

Kako su se himni pojavili?

Već se poganski retor Libanije ruđa antiohijskim kršćanima. »Hesiod i Homer vas uče od vašeg djelovanja o Zeusu i drugim bogovima. Vi hoćete da izobrazbom dođete do časti i epe priznajete kao sredstvo izobrazbe. No u najvažnijim pitanjima slušate druge

učitelje« (Or. 16, 47). Prvi su kršćani htjeli, da upoznadu pogansku znanost i umjetnost, kako je Mojsije poučen bio u egipatskoj i Danijel u kaldejskoj znanosti. Sv. Bazilije daje uputu »Mladićima, kako će se okoristiti poganskim spisima« u paraleli s Plutarhovim spisom »Kako treba da mladić čita pjesnike?« Iza milanskog edikta g. 313 javlja se mnogo kršćanskih pjesnika na istoku i zapadu, koji njeguje epiku i liriku. Dok na istoku kod pisaca tog doba prevladuje znanost, zapadnjaci se više ističu pjesništvo. Tako pjevaju na zapadu Juvencus i Ciprijan. Pjesnikinja Proba u Rimu g. 360. okuša svoju sreću u »Cento Vergilianus« prema Vergiliju. Papa Damaz pjeva krasne himne: pjevaju nepoznati epigramatičari, dva rimska pjesnika, Paulin iz Nole i t. d. Pri tome se dakako kršćanski pjesnici drže dotada prihvaćenih pjesničkih pravila. No u jednoj su vrsti pjesništva originalni, a to su-himni. Ova kršćanska lirika nema poganskih uzora. »Ona se rodila iz vjerne. Bogom i Isusom Kristom napunjene duše, koju su odjeci istočnog pjevanja psalama zanimali, i ona je u oduševljenim pjesmama pustila uzde svojim čuvstvima« (O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur III, 31).

Sv. Jeronim piše, da je na zapadu sv. Hilarije (315 - 367) otac himna te je dapače i spjevao čitavu knjigu himna (De viris ill. 100). Hilarije je bio biskup u Poitiersu, te u svojim raznevrstnim spisima pun dubokih misli. I akoga nazivlju zapadnim Atanazijem radi njegove bojovne naravi, ipak je pun nježnosti i uzvišenih čuvstava. I sam u jednom svom djelu hvali upliv pjevanja himna (In ps. 65, 1) i ako se tuži, da Gali nerado uče to pjevanje (Hieron. Comm. in Gal. 1. 2) Hilarije je za svog proznan upoznao na istoku himne i važnost ove pučke pjesme i htio je prenijeti u Galiju. On nije uspio, jer stara predaja drži sv. Ambrozija ocem himna. Sudeći po trina himnima, što su se očuvali, Hilarijevi su himni bili teški za liturgiju te je možda i razlog, da puk nije zavolio njegove himne uopće (Cfr. Bardenhewer, l. c. 388). Drukčije je bilo u Milanu. Tu je bio biskupom sv. Ambrozije (333 - 397). Sv. Augustin pripovijeda o njemu, da je uveo u svojoj crkvi te je narod pjevao himne i psalme po običaju istočnjaka, ne populus inaceroris taedio contabesceret. Dakle su u hramu himne pjevali naizmjence. Melodiju je uzeo iz grčko-sirskih crkvi (Confess. 9, 7, 15). I Paulin, životopisac Ambrozijev, priznaje, da je taj običaj pjevanja himna postojao i drugdje. U 7. vijeku su uopće nazivali sve crkvene pjesme, koje su spjevane bile po Ambrozijevu uzoru, »Ambrozijevim himnima«. Kritičari su vazda priznavali Ambrozijevim ova četiri himna: Deus creator omnium (To je večernja molitva), Aeterae rerum conditor (jutarnja molitva), Jam surgit hora tertia (za tercu. Tu je spjevana ukratko smrt Spasiteljeva i plodovi njezini). Intande qui regis Israel (Božićna pjesma o Isusovu upućenju, protiv arijanizma). Binahli, Dreves i Steier pripisuju sv. Ambroziju još 14 himna. Mora da je svetac spjevao još više drugih himna. Kako je narod pjevao njegove himne? To opisuje Paulin: Bilo je g. 385. na Cvjetnicu (6.

travnja). Iza obavljenog bogoslužja u krasnoj novoj bazilici doznade Ambrozije s pukom, da je carski dvor predao ovu i još tako zv. baziliku Portiana Arijanima. Narod odmah navali na nekoje arijanske svećenike. Biskup s mukom umiri narod i povuče se s njime u novu baziliku kao vojskovoda s vojskom. Narod mu je bio odan i ostade tu cijeli dan. Dodoše carevi glasnici, ali biskup poruči caru, da će mu predat novac, imanje i život, ali crkve Božje nikada. Tako je biskup ostao u bazilici tri dana; carska je vojska okružila crkvu. Biskup izjavi, da isključuje iz Crkve sve napadače, pa katolički vojnici pobješe i ostadoše na svom mjestu samo arijanski Germani. No ni ti vojnici ne moguše sprečiti, te narod ne bi hrpimice hrtio u crkvu. Na veliki četvrtak diže car vojsku, biskup s narodom pobijedi. Za to je vrijeme sv. biskup propovijedao narodu i skupa s njim pjevao psalme i svoje himne. Narod je tako zavolio te pjesme, da se ta pobožnost nadaleko raširila. O Ambrozijevim himnima Baumke veli: »S pravom se reklo, da se u svim Ambrozijevim himnima najbistrije i najljepše pokazuje karakter latinskih himna: svečano dostojanstvo, uzvišena ozbiljnost, dubina misli uz jednostavni jezik; često nema klasične elegancije, ali se moć i snaga ističe to više. Doduše Ambrozije ne niječe svoj odnos prema klasičnim uzorima; ali novi nazor o svijetu, koji je zaodjenut starim oblicima, kida »stare mijehove«, stvara novi jezik za nove misli, nove slike i izraze za bogatiji duševni život i shvaćanje prirode.« (Geschichte des Breviers, 134). Isti pisac označuje ovu razliku između grčkih i latinskih crkvenih himna: U latinskim himnima prevladava dubina i srdačnost čuvstva, dok u grčkim himnima često nalazimo veću puninu duha i fantazije, veću ljupkoću i milinu jezika, ali i čestu preobilnost i širinu, koja donekle prelazi u jednostranu retoriku i nije vazda naravna.« (s.134-Cfr. Bähr, Geschichte der römischen Literatur IV Bd, 9)

Čudnovata je pojava da u rimskom breviaru prije devetog vijeka nema himna. Nema ih čini se ni u breviaru u Metz. Od polovice toga vijeka nalazimo ih i u breviaru francuskih krajeva i u samom Rimu. Hrabanus Maurus jamči, da su himni u drugoj polovici devetog vijeka svugdje u običaju (Cfr. Baumke, I. c. 256) Ipak rimske bazilike nijesu dugo pripustile himne u svoju liturgiju; tekar u 12. vijeku nalazimo u »Responsoriale et Antiphonarium« crkve sv. Petra samo nekoliko himna, kao »Nunc sancte« kod terce, »Te lucis« kod kompletorija i »Veni creator« kod Duhovskih vespera. Lyonska je crkva svršetkom 8. vijeka usvojila rimski obred i imala jedan himan samo u Kompletoriju sve do pred par vjekova. Slično i crkva u Avinjonu. Breviri sec. consuetudinem romanae Curiae u 13. i 14. vijeku imaju himan kod svake hore.

Papa Klement VIII. proveo je u Crkvi mnoge reforme. Tako je on izdao Vulgatu kao autentičan prevod sv. Pisma (L592.93; 1598), martirologij (1598), Pontificale romanum (1596), Caeremoniale episcoporum (1600), rimski misal (1604). Papa je imenovao i posebnu komisiju za reformu breviara. U njoj su bili pobožni i učeni ljudi

(između ostalih Baronius i bl. Bellarmin). O toj komisiji veli Gve-rander, da bolja nije mogla biti. (Inst. I, 488) Ono doba imalo je drugi ukus i uvjerenje je bilo, da mnogi himni imaju metričkih (kvaliteta) mana, i kardinal je Silvio Antoniano iznio mnogo ispravaka. Komisija nije prihvatila, nego je samo uvela u *Officium de Communi nec virginis nec martyris* novi himan »Fortem virili pectore« od spomenutoga kardinala te od bl. Bellarmina himan »Pater superni numinis« na dan sv. Marije Magdalene.

Drukčije su himni prošli kod reforme breviara za pape Urbana VIII. On povjeri reformu himana poljačkom isusovcu Matiji Sarbi-evskom, († 1640) poznatom ondašnjem latinskom pjesniku. Taj uze u pomoć još tri talijanska isusovca. Ova je komisija htjela da himne svude na klasični oblik i provela je do 952 popravka. Kritika je toj reformi prigovorila: *Accessit latinitas et recessit pietas*. Latinština je ljepša, ali pobožnost manja. Ova je reforma uvela poznate zaključke u himnima, kako sada imamo u breviru, te posebni himan za svetkovinu sv. Martina, Hermenegilda i Elizabete Portugalske. U crkvi je sv. Petra u Rimu, te kod Benediktinaca, Kartuzijanaca, Cistercita, Dominikanaca i dijela Karmelićana i Premonstrateza ostao brevir u starom obliku. Kasnije su unišili u brevir, pa i u naše doba, nekoji novi himni za nove svetkovine.

Kako su na splitskom Dioklecijanovu hramu izvana i iznutra tijekom vjekova nadodani novi ukrasi, tako je i opća Crkva blago starih himna povećala i neprestano će povećavati ogromni vijenac tog biserja novim zrnima. Ta mladenačka snaga ne će Crkvu Božju nikada ostaviti, pjesmički će polet vazda pratiti njezine korake na zemlji prema nebeskoj vječnosti.

2. Ljepota crkvenih himna.

Crkveni su himni kao cvjetni sag u milovidnom perivoju, ali sag, koji u liturgiji pravi s njom cjelinu. Dante je bio tako oduševljen nutarnjom ljepotom himna, da je stavio anđelima u usta, kako i u nebu pjevaju onaj krasni himan, što ga mi svećenici recitiramo svaki dan na početku Prime u breviru. To je himan »*Jam lucis orto sidere*«.

Koga da ne oduševi već samo ovaj himan? To je jutarnja svećenička molitva, pa je ljepše gotovo ne može da bude. U slobodnijem za jednostavne ljude načinjenom prijevodu Milana Pavelića D. I. glasi ovako:

Bjelog dana eto k nama,	Zdrav nam razum vazda budi,
Hajdmo k Bogu molitvama,	Čisto srce usred grudi;
Da u radu našem danas	Triježnošću u pilu, jelu
Od zla svakog očuva nas.	Satarimo obijest tijelu.

Nek nam jezik ravna, miri, Pa kad smrtna kosa sine
 Mir i ljubav tek da širi, I života danak mine,
 Neka blag nam oko krije, Zasjat ćemo u bjelini
 Da taštine ne upije. Slaveć Boga na visini.

S Kompletorijem svršava svećenik svoju večernju molitvu. I u njoj je poseban himan, koji tako skladno pristaje sumraku : prigodnom čuvstvu.

Zrake dana već se gase, Neka bježe ružne slike,
 Stvoritelju, čuj nam glase, Grešne sanje svekolike,
 Milostivo, Bože mili, Zlomu duhu sapni moći,
 Pogledaj nas i zakrili, Očuvaj nas u čistoći.

Jednom sam s pok. Dr. I. Merzom prisustvovao pjevanom Kompletoriju u Reichenburgu, u samostanu oo. Trapista. Bio je sunrak i već se zimska noć tiho spuštala na zemlju. Dok su psalmi odjekivali po hramu i samostanskim dugim hodnicima, duh se uistinu k Bogu dizao, kada bijeli redovnici zapjevaše spomenuti himan. Duša se naša pridruži toj molitvi kao bršljan visokom hrastu i diže se u rajске visine pred prijestolje Svevišnjega. To je nebeska večernja molitva! I na svršetku zazvoni divna Marijina molitva »Salve Regina.« Nema srca, koje ne će osjetiti andeosku milinu i svu nježnost naše vjere, kada mu u sumračju dušom zalitira onaj vapaj Majci: »One svoje milosrdne oči k nama obrati... i Isusa poslije ovog progona pokaži!« Ovako može moliti i u pjesmi moliti samo Crkva, koju Duh sveti vodi i nadahnjuje.

To je samo mali ulomak crkvenog duha i njezine himnologije. Kako li je uzvišena molitva, kojom vapi Crkva za stoljem zračnikom, Duhom svetim. Tako su nedostiživi himni »Veni Sancte« i »Veni creator.« Uvijek će mi ostati u pameti onaj prizor, kada se u Rimu svake godine na veliku subotu dijele sv. redovi, niži i viši i to u lateanskoj bazilici. Zaredenika je tu po par stotina. Masa naroda, veliki broj svećenika, rodbine i znanaca očekuje svečani čas, kada će Duh sveti preko kardinala biskupa podijeliti svoje darove. I s kom se čuje mila molitva. Sve je u grobnoj šutnji. Koja je to molitva? To je poznata, ali vazda divna pjesma, crkveni himan nepoznatog pjesnika iz 13. vijeka:

Dosti, Duše presveti,	Bez božanstva tvojega
Tatni naše pameti	Čovjek je bez ičega,
Zrakom svoje milosti.	Daj pošteno življenje,
O ti svijetlo iz raja,	Utapa se sav u zlu.
Prožimlji nas do kraja.	Daj duševno spasenje,
Napuni nam dušu svu!	Daj vjekovit svima raj. Amen.

Kako je to divno, kada Sikstinska kapela pjeva na Duhove kod pontifikalne mise i u himnu zazivlje dolazak Duha svetoga! Iko ne bi tada zavapio s Rabanom Maurom († 856):

O dodi Tvorče, Duše svet,
Pohodi duše kršćanske,

Poteci višnjom milosti
U grudi, što ih satvori!

Kako li je živa vjera u himnima: *Lauda Sion, Verbum supernum, Creator alme, Jesu Redemptor, O sol salutis, Salutis humane, Ac-terne rex, Ad regias!* Tu se čuvstva najnježnije ljubavi, najpouzdanije ufanja prepliću s tvrdom vjerom; djetinja odanost, jaka borbenost, sva se plemenita čuvstva izmjenjuju jedno za drugim kao u mozai-ku boje. No ima i potresnih himna, kakovi su : *Vexilla regis* ili *Stabat mater* ili *Dies irae*.

Na veliki petak svećenik prenosi u procesiji Presveto s pomoć-
nog oltara na veliki žrtvenik i kor pjeva u toj procesiji u čast križa:

Barjaci kreću Kraljevi, Otaštvo Križa bljeska se Na kojem živci umrije I smrću ljude oživi.	Toliko svete udove, Komu dano bi da dotiče U kraljevskome grimizu, O drva divnog štono sja
Kad koplje mu se okrutno Zabolo šiljkom u sree, Sa vedrom krv protekla je, Od grijeha naš da očisti	Na blaženim je rukama Tog svijeta cijenu nosilo, I višnje tijelo vagnuvši Sotoni plijen je otelo.
I ispuni se silna riječ, Što narodima David je U svetoj pjesmi doviknu: »Zavlada Bog sa drveta.	Oj zdravo, Križu, nađo sva! U dane muke Gospodnje Umnoži milost dobrima I digne krivnju s grješnika.

Nek svaki duh veliča Te
Naš spase, sveta Trojice,
Ti dijeliš Križa plodove —
I rajsku slavu podaj nam.

Evo samo nekoliko kitica iz tog himna. Spjevao ga je *Fortu-natus*, biskup Poitiersa († oko 600), prije hiljadu i trista godina i više. Katolici su pjevali taj himan prviputa u Poitiersu 19. nov. 563., kada su posvetili hram i u procesiji nosili komadić sv. križa. A on još i danas potresa najkrepćim žicama duše jednako kao i onda.

Karakteristika je već prve naše Crkve, da je uvelike cijenila ljubila i štovala Majku Božju. To se odražuje i u crkvenoj himno-logiji. Eno već u polovici 5. vijeka *Caelius Sedulius* spjeva ovoj Majci krasnoj pozdrav: »*Salve, sancta parens, enixa puerpera regem*»; Roditeljko sveta zdravo, što kralja nam si podala! *Venancije Fortunatus* († iza 600) »*Quem terra, pontus, sidera*«, nepoznati pjesnik iz 7-8 vijeka »*Ave, maris stella*« i nepoznati pjesnik iz 10. vijeka »*Inviolata, integra*«, u 11. vijeku *Herman* († 1054) »*Alma Redemptoris mater*« i »*Salve regina misericordiae*«, te nepoznati pje-

snik iz 11. vijeka »Verbum bonum et suave«, u 12. vijeku Bernard od Morije († oko 1140) »Omni die dic Mariae«, Adam od sv. Viktora († 1192) »Lux est orta gentibus« ili »Ave, virgo singularis« ili »Salve, mater salvatoris«. Lijep je i pozdrav nepoznatog pjesnika iz 15. vijeka Majci Božjoj nad jaslicama »Dormi, Jesu, mater ridet.« To su samo nekoje starije pjesme; postoji čitava literatura tih milih izljevâ katoličke duše. Ipak ne mogu propustiti jednu osobitu pjesmu.

U misli na blagdan Sedam žalosti Bl. Djevice Marije uvodi nas Crkva ovim riječima: »Puna si bola i suza, djevice Marijo stojeći do križa Gospoda Isusa, Sina tvoga, Spasitelja« — u himan, pun divne poezije, kakove malo ima i u svjetskoj književnosti. Nije to pjesnička tugaljivost, kakovu susrećemo kod panteističkog Leopardova ili Byronova pesimizma; niti je ona bol, kakovu susrećemo u knjizi Jobovoj. Bol je pjesme »Stabat Mater« profinjeni izvanredno nježni bol s vrhunaca kršćanske mistike, plod svetije umjetnosti.

Stala plačuć tužna Mati
Gledajući, kako pati
Sin joj na križ uzdignut.

Zarad grijeha svoga puka
Gleda njega usred muka,
I gdje bičem bijen bi.

Dušom njenom razboljenom
Rastuženom, ražaljenom,
Prolazio mač je ljut.

Gleda svoje milo zlato
Ni od Oca ne gledato,
Gdje se s dušom podijeli.

O koliko ucviljena
Bješe ona uzvišena
Majka Sina jedinog!

Daj, o Majko, sve miline,
Osjetit mi brid gorčine,
Eđa s tobom procvilim.

Bol bolova sve to veći
Blaga Majka gledajući
Muke slavnog čeda svog.

Nek mi ljubav srce mori.
Nek za Krista ono gori,
Eđa njemu omilim.

Koji čovjek ne bi plako
Majku Božju videć tako
U tjeskobi tolikoj?

Rave drage, Majko sveta.
Spasa za me razapeta
Tisni usred sreća mog.

Često sam promatrao Mihelandelovu Pieta u vatikanskoj bazi-lici. Kakovo je lice bl. Djevice! Puno je bola, majčinog bola, uzvišenog nadnaravnog bola. To lice je u mramoru odraz bola, koga nam je ovjekovječio Jacopone da Todi († 1306.), franjevac. Romantičar se je L. Tieck divio u njoj »ljubežljivosti i sažaljenju, dubini bola, djetinjem čuvsivu, koje dotiče i visoko nebo«. (Phantasus IV.) Veliki su umjetnici, kao Palestrina, Pergolese, Haydn, Rossini i drugi, uglazbili ovaj himan. Tu je dah samoga neba.

No kako je ozbiljan i uzvišen »Dies irae«! kako se crkveni zvonik diže iznad hrama, tako i ovaj himan iznad sve ozbiljne kršćanske poezije. S njime se teško što može usporediti. Unicum svoje vrstii

Uvjeren sam, da bi i Dante dao za taj himan i najuspjelije ulomke iz svoje »Divine comedie«. Kako vjhor pograbi slamku i zanese je sobom u zračne visine, tako i ovaj himan silnim zamahom osvaja i trese našom dušom. Osjeća se to i u prijevodu.

Strašnog suda strašna sila
Uništiti će svijet bez mila
Kažu David i Sibila.

Sjeti se, o dobri Spase,
Za kog uze tijelo na se,
Smiluj mi se u te čase.

Kolik trepet bit će tude,
Kada Sudac stigo bude,
Da po pravdi sudi ljude!

Ja sam uzrok tvome trudu,
Za me pođe u smrt hudu,
Nek ne bude to zaludu.

Silan glas će truba dati,
Iz groblja će mrtve zvati,
Sve pred prijesto prinukati.

Višnji Suče, pravdo stroga,
Sagřešenja prosti mnoga
Prije dana osvetnoga.

Smrt i narav u čudu će
Gledat mrtvih uskrsnuće
I sud, koji biti tu će.

Uzdišuci gledam nice,
Griješ mi stidom žari lice,
Očisti me od krivice.

Knjiga će se izvaditi,
U njoj će se jasno štiti,
Radšta svijet će suđen biti.

Mariju si opravdao,
Razbojnika uslišao,
Pa i meni nadu dao.

I kad Sudac suditi sjedne,
Otkrit on će sve što htjedne,
Platit zloće sve do jedne.

Nije vrijedna molitva mi
Al ti dobar ne daj da mi
Budu stanom vječni plami.

Što ću jadan tada zborit?
Komu ću se zagovoriti,
Gdje i dobre jad će moriti?

Medu ovce mene sprati
S jarcima mi ne daj stati.
Z desna mjesto ne zakrati.

Divan Kralju strašne slave,
Koji daješ spas badave,
Spasi mene blag od strave.

Kada klete poništene
U ljul oganj riječ ti krene
S blaženima zovni mene.

O dodi Tvorče, Duše svet,
Pohodi duše kršćanske,
Poteci višnjom milosti
U grudi, što ih satvori!

Ovu je pjesmu spjevao jedan od prvih dvanaest drugova sv. Franje Asiskoga, Toma Celano, koji je umro u Asisu 1250. O tom himnu veli Gihl R.: »Ova je sekvencija možda najuzvišenija crkvena pjesma. Ta se pjesma ističe veličanstvenom uzvišenošću te potresnom snagom i djelotvornim jednostavnim i skraćanim jezikom, zornom plastikom i visokom pjesničkom vrijednošću tuđnji u duši

poput groma. Uglazbili su je Palestrina, Haydn, Mozart, Cherubini, Verdi i drugi. Crkva ju je uvrstila u svoju liturgiju već u 13. vijeku, kasnije su joj dodane još dvije kitice.

Prof. W. Meyer poznaje svjetsku književnost kao malo tko. On je javno rekao u bavorskoj akademiji: »Vrlo će mnogi himni i sekvenције vazda biti biser svjetske književnosti. Latinski su ritmijski pjesnici osobito u 11. i 12. vijeku finim čuvstvom postavili zakone, po kojima valja izgraditi stihove u njihovoj nutarnjosti. Ti su zakoni imali veliki upliv na romansko pjesništvo srednjega vijeka, a djelomično utječu još i sada.« (Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 1888, I, 43)

I prof. Gustav A. Königsfeld piše: »Latinska je himnologija, kako se razvila sve do 16. vijeka, izvrsna kako u svom bogatstvu, snazi i punini misli, tako i u nenakičenoj svojoj jednostavnosti i istinitosti. U ovim pjesmama ističu se i prevladaju te neopisivo duboko djeluju na čitaoca jednostavna veličina i istina, čisti ton srca prostodušna i žive vjere. A baš taj ton djeluje na našu dušu to shvatljivije i privlačivije, što je ona srodnija ovom tonu i što manje baje za kičene riječi. Vatrena pobožnost, koja se prelijeva u tim pjesmama; moć čvrste i nepokolebive vjere, kojom te pjesme prodiru u dušu i čas ganutljivim naricanjem. čas grozotama vječnog prokletstva diraju u najdublje strane našeg srca; sve to himnima osigurava već od toliko vjekova trajno mjesto u duši svakog vjernika. Stoga ni ljuta kritika sa svojim rezanjem ili otkrivanjem slaboća nije mogla te pjesme istisnuti iz ljudske duše. Himni potječu iz one dobe, kada je pobožnost podizala hramove i još nije bilo vjerskog razdora. Oni su stoga svakom čovjeku, ma koje vjeroispovjesti bio, puni vrijednosti i dragocjene nabožnosti« (Lat. Hymnen u. Gesänge aus dem Mittelalter 1847).

I Herder je znao cijeniti crkvene himne. On piše o njima ovako: »U njima stoji oduševljenje; u njima je lirička punina kao glasno klicanje. I kada ne bismo to znali, morali bismo osjetiti, da himni i njihov sadržaj nijesu djelo jednog čovjeka, nego plod čitavih naroda i vjekova iz svih mogućih krajeva i iz najraznovrsnijih odnosa i položaja čovječjeg života. Oni sveti himni, koji broje toliko vjekova, a vazda su novi i moćni, kako li su blagotvorno djelovali na siromašno čovječanstvo! Oni su pošli s pustinjakom u njegov živi grob. On je zaboravljao na svoje muke, dok je pjevao te himne, a tužni se duh dizao u drugi svijet k nebeskom veselju. Taj se duh vraćao na zemlju u jačoj snazi, dalje da je živio, trpio, podnosio, djelovao u lišini, vazda bio pobjednikom. Što se može takmiti s nagradom i djelovanjem ovih pjesama?« (Zerstreute Blätter V)

I Girh (Prim u. Kompet des römischen Breviers 97.) ističe ljepotu crkvenih himna ovako: »Liturgijski su himni raznovrsni, te su poput svježih, miomirisnih i šarolikih vijenaca prikriili divnu crkve-

nu godinu. Velika božanska djela otkupljenja i uspomene tih djela o veselim blagdanima i žalosnim danima zanose srca vjernika. I himni nam to iznose u svojim veselim, zahvalnim, pokorničkim ili žalosnim pjesmama.»

Ovakove pjesme, koje se drže tradicionalne poetike u formi, a uz to su pune poleta i svježine, vjerskih i uzvišenih misli, daleko su više od svjetskih pjesama. Crkveni su himni obavili nekim tajinstvenim svetim čarom, dahom vječnog, nebeskog svijeta.

Dioklecijanov je hram u Splitu već od VII. vijeka predan kršćanskom bogočašću, pa time njegova stara umjetnost, nekada u službi isprazne vjere, služi pravoj svojoj svrsi tekar po Kristovoj vjeri. Otada onaj hram diše kršćaninu i kršćanskom esteti dahom vječne ljepote i odrazom nebeske neprolaznosti. Tako neka je ljepota profanog pjesništva neznam kako zamamna, uzvišeni su himni katoličke liturgije daleko nad njom. Kroz njih dolazi pjesnički dar čovječanstva do svog najuzvišenijeg izražaja i postizava pravi svoj cilj: zanos u Bogu.

A. Alfirević D. I.

Sveti Oci i Marija

U današnje doba štuje Crkva Mariju na izvanredan način. Mnogi misle, da je to štovanje nastalo tek u novije doba, a prije da dostojanstvo Majke Božje nije bilo tako poznato. Ali to nije točno; treba razlikovati, što je novo, a što je otprije. Istina da su neke pobožnosti prema Majci Božjoj nastale istom u novije i najnovije doba; tako na pr. litanije lauretanske, svibanjska pobožnost, Marijine kongregacije, marijanski kongresi, marijanski časopisi i t. d. Isto tako jasnije se ističu nekoje odličnosti Marijine kao na pr. njezino Bezgrešno Začeće. Ali u duši svojoj duboko su poštivali, visoko cijenili i uzvisivali Mariju već svet Oci; dapače oni u tome često nadvisuju novije pisce; njihove propovijedi nerijetko su tako oduševljene pohvale »blagoslovljenoj među ženama«, kakovih se jedva može naći u novije doba. Tomu se i ne treba čuditi, da je toliko štovana Majka Božja već u ono najstarije doba. Već u svetom Pismu ističe se Marija kao »milosti puna« i kao »blagoslovljena među ženama«, njoj je ponuđeno da pomogne spasiti čovječanstvo, i ona je ponudu primila; ističe se, da joj je učinio velike stvari onaj, koji je silan i čije je ime sveto; nju će blagoslovljati svi naraštaji, ona je kao žena suncem obasjana, koja živi u neprijateljstvu sa zmijom — i tako biva druga, bolja Eva.

Može se reći, da su sveti Oci najvoljeli promatrati i vjernici-
ma tumačiti upravo ovu sliku Majke Božje — kao druge Eve. S pravom kaže Redemptorist Toma Livije: »Rekao